

“ Waterkwaliteit en visgegevens over het Blankaartbekken anno 2026 “

De Stenensluisvaart en de Houtensluisvaart zorgen voor de afwatering van het Blankaart gebied naar de IJzer. Het natuurgebied “de Blankaart” omvat ruim 400 ha aan rietlanden, broekbos, kleinere plassen en poldergraslanden. Het strekt zich uit rond de centrale laag gelegen Blankaartvijver. Het is een belangrijke trekpleister voor watervogels en is Europees beschermd als vogelrichtlijngebied.

Een automatische stuw en pomp op de Stenensluisvaart regelen het waterpeil. In kader van het natuurinrichtingsproject voor de Blankaart is het waterpeil geleidelijk verhoogd om het rietmoeras rond de Blankaartvijver te herstellen.

Het Blankaartbekken is een speerpuntgebied klasse 3. Het gebied heeft enkel nog natuurlijk herstel nodig om na 2027 de goede ecologische toestand te kunnen bereiken. De grootste uitdaging ligt in de fosfor reductie. De vereiste inspanningen voor verdere uitbouw van de saneringsinfrastructuur en voor de landbouwsector zijn groot. Ondanks de inspanningen die geleverd worden, geeft waterkwaliteitsmodellering aan dat de doelafstand groot is. Een goede waterkwaliteit verhoogt de waterbeschikbaarheid in het onttrekkingsgebied voor het waterproductiecentrum de Blankaart.

Het overstromingsrisico op basis van het aantal getroffen inwoners is laag. Het gebied rond de Blankaartvijver ligt in de overstromingsvallei van de IJzer en is bekend voor het rietmoeras en de zogenaamde broeken, laaggelegen hooilanden die in de winter overstroomd worden door de IJzer (fluviale overstromingen). Het is een hotspot voor vogels en maakt daarom deel uit van het Europees vogelrichtlijngebied IJzervallei. De bebouwing wordt beschermd tegen wateroverlast, zowel door pluviale als fluviale overstromingen.

[Zie: Integraal Waterbeleid – IJzerbekken – Wateruitvoeringsprogramma – Bekkenbestuur 13 juni 2025]

1. Projecten aangaande het water

Natuurinrichtingsproject en stuurgroep Blankaart

In 2006 is het natuurinrichtingsproject de Blankaart gestart om het natuurherstel te realiseren en wordt gecoördineerd door de Vlaamse Landmaatschappij (VLM). Het project heeft als doel om rond de Blankaartvijver het natuurgebied verder te ontwikkelen en zo een meer geschikt leefgebied te creëren voor broedvogels en overwinterende vogels. De belangrijkste maatregelen om dit te bereiken zijn de verhoging van het waterpeil en het herstel van het rietmoeras. De stuurgroep voor het natuurinrichtingsproject de Blankaart ziet toe op de uitvoering van het project en de onderlinge afspraken tussen de partners.

Gebiedsgericht overleg water en strategisch project IJzer- en Handzamevallei

Het gebiedsgericht overleg water (GTO) Blankaart werd door het bekkensecretariaat opgestart in 2017 met focus op waterkwaliteit in het volledige Blankaartbekken. In 2021 werd het Blankaartbekken opgenomen als deelgebied van het strategisch project "IJzer- en Handzamevallei, klimaatbuffer in de Westhoek".

Sindsdien spoort het gebiedsgericht overleg water samen met de beleidsgroepen en projectgroepen van het deelgebied IJzer- en Handzamevallei.

Het strategisch project IJzer- en Handzamevallei wordt gerealiseerd met ondersteuning en subsidiëring van het Departement Omgeving. Veertig acties in de deelgebieden Blankaart en Handzamevallei worden gerealiseerd met Blue Deal middelen onder het project Water landschap 2.0.

Eind 2024 werd een vervolgtraject op het eerste strategisch project goedgekeurd voor de periode 2025-2028.

Het strategisch project biedt de coördinatie en creëert een breed draagvlak om de uitdagingen van klimaatadaptatie en -mitigatie aan te gaan.

De IJzer- en Handzamevallei zijn gebieden met een groot potentieel als waterbergende systemen, als een soort klimaatpons. De klimaatuitdagingen werden de voorbije jaren steeds duidelijker, onder de vorm van lange droogteperioden, lage waterpeilen, ruimere overstromingen bij hevige regenval, een slechte waterkwaliteit, enzovoort.

2. Waterkwaliteit

Hoever staat men?

Het Blankaartbekken heeft een matige biologische waterkwaliteit.

Vooraf de Steenbeek heeft kansen om naar een goede toestand te evolueren. Vooral het fosfor- en stikstofgehalte en organische belasting zijn nog erg hoog voor Kerkebeek, Steenmolenbeek, Velkelokerbeek en Zwartegatbeek. Geleidbaarheid als maat voor het zoutgehalte, moet steeds bekeken worden in relatie met de IJzer. Pesticiden vormen vooral voor drinkwaterproductie uit oppervlaktewater een belangrijk aandachtspunt.

Zowel de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) als De Watergroep monitoren, analyseren en sensibiliseren over pesticiden, samen met de provincie, Inagro en de landbouworganisaties (7B_E_0029). De waterbeheerders en betrokken partners maken binnen de stuurgroep Blankaart afspraken over de gecoördineerde bestrijding van waterteunisbloem, een uitheemse plant die zich snel verspreidt en de inheemse planten verdringt.

Wat staat er te gebeuren?

De riolerings- en zuiveringsgraad binnen het Blankaartgebied liggen 10% lager dan het Vlaamse gemiddelde (bron: AWIS-databank VMM 2021). Uit de uitvoerings- en aansluitingsgraad blijkt dat de uitbouw van het rioleringsstelsel achter is gebleven ten opzichte van de rest van het IJzerbekken en Vlaanderen. Er zijn geen geconcentreerde lozingen meer van volwaardige rioleringen (mogelijks wel van inbuizingen op bepaalde plaatsen). Bijkomende aansluitingen op de bestaande zuiveringsinfrastructuur moeten dus gepaard gaan met rioleringswerken in de straten zelf. Opvallend is wel dat heel wat GUP-projecten een vrij hoge prioriteit hebben en dus relatief rendementsvol zijn.

De vereiste reductiedoelstellingen voor de huishoudens zullen niet gehaald worden tegen 2027. Aan het huidige tempo zal het nog vele jaren duren vooraleer de collectieve zuiveringsinfrastructuur is uitgebouwd. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt vooral bij de gemeente Houthulst (rioolbeheerder Fluvius). De meest rendementsvolle projecten situeren zich langs gewestwegen (Klerkenstraat en Iepersteenweg) waardoor AWV en Aquafin betrokken partij zijn. Vandaag en ook in de toekomst wordt geen effluent van een RWZI geloosd.

De uitbouw van de IBA's dient versneld te worden. In de IBA-zone was eind 2022 slechts 6% van de te plaatsen IBA's geïnstalleerd.

In het Blankaartgebied zijn naar schatting een 50-tal overstorten aanwezig. In het verleden werden twee overstorten (Paardedreef en Noordbroek (=Zuidbroekstraat)) opgevolgd via het overstortmeetnet van VMM. Beide overstorten werken heel frequent. Er is een duidelijk beleid en dynamiek aanwezig om de meest frequent werkende overstorten te optimaliseren, maar dit beleid zal pas echt op termijn renderen. Opvolging van de meest werkende overstorten door middel van overstortmetingen (Aquafin) is aangewezen.

Zo wordt een overstort op de Kerkebeek in Woumen bemeten. In kader van de rol van Aquafin als matchmaker werd het project "Optimalisatie pompstation Paardedreef en overstort Zuidbroekstraat" (project 100655) afgestemd met Diksmuide en Fluvius. Er werd door Fluvius een subsidieaanvraag (GIP AWIS-ID 107247 – Aanleg gescheiden stelsel Noordbroekstraat 1-17 en 40, 46) ingediend om tegelijk met het project van Aquafin de groene cluster in de Noordbroekstraat aan te sluiten op de bovengemeentelijke collector, maar dit project werd niet opgenomen op het subsidieprogramma. Aquafin verwacht om hun dossier in 2026 aan te besteden. In maart 2024 is Aquafin in Houthulst gestart met de uitvoering van het project Aanpassing persleiding en pompstation Zuid-Torhoutstraat (22847) dat als doel heeft in een aantal straten een gescheiden stelsel aan te leggen en het bestaande pompstation en persleiding te vervangen. Op die manier wordt de afvoer van het afvalwater geoptimaliseerd met onder meer een verminderde overstortwerking. Verder zijn in Houthulst ook de werken gegund van het subsidieproject W222082 waarbij in diverse landelijke straten (Rodesteenweg, Westbroekstraat,...) drukriolering wordt voorzien. Hierdoor wordt het afvalwater van 121 inwoners aangesloten op de RWZI Woumen.

Op de zuiveringsinfrastructuur zijn nog een 60-tal gekende knelpunten aanwezig. Een en ander draagt bij tot een aanvoer van zeer verdund afvalwater naar de RWZI Woumen. Op deze manier verdwijnt in drogere periodes ook heel wat oppervlaktewater uit het Blankaartgebied (verdroging).

Het generieke landbouwbeleid (Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en Mestbeleid) vormt een belangrijke basis voor de verdere verbetering van de waterkwaliteit.

In 2025 zetten de Vlaamse Milieumaatschappij en de Vlaamse Landmaatschappij hun gezamenlijke terreinonderzoek verder om de oorzaken van de hoge nutriëntendruk op de

Velkelokerbeek, Zwartegatbeek, WY.6.5., Zanddambeek en Steenmolenbeek in kaart te brengen en gecoördineerd te handhaven bij calamiteiten (7B_L_0023).

Inagro is erosiecoördinator voor onder andere de gemeenten Diksmuide, Staden en Houthulst. Er staat een nieuw project in kader van het erosiebesluit gepland voor de Steenstraat in Houthulst langs de Steenmolenbeek en voor de Holleweg in Diksmuide. Er worden mogelijkheden onderzocht voor de Eikhofstraat in Diksmuide. Stad Diksmuide bekijkt met Fluvius om van de straatgrachten van de Steenstraat een buffergracht te maken. Ter hoogte van de parkbegraafplaats in het Eierdreefje (Woumen) wordt door stad Diksmuide een sedimentvang voorzien.

3. Visgegevens

a) Hydromorfologie of structuurkwaliteit en vismigratie

Hoever staat men?

Onder de vissen is de paling een belangrijke doelsoort in het gebied. De populatie van de paling is in de voorbije decennia drastisch gedaald. Door obstakels (bijvoorbeeld pompgemalen) kan de paling zijn levenscyclus niet voltooien.

Palingen worden geboren in zee, maar trekken richting de rivieren om op te groeien. Eenmaal volgroeid keren ze terug naar zee. Een eerste hindernis ter hoogte van de Ganzenpoot wordt door De Vlaamse Waterweg (DVW) aangepakt onder de vorm van omgekeerd spuibeheer. Aansluitend daarop zet de Vlaamse Milieumaatschappij in op de palingmigratie naar het Blankaartbekken. In 2022-2023 werd een palinggoot op de Stenensluisvaart uitgetest en deze blijkt succesvol.

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) weegt en meet de verzamelde palingen, waarna het de palingen uitzet in de Stenensluisvaart en de andere waterlopen in het Blankaartbekken. In 2022 leverde dat in totaal zo'n 6.000 kleine palingen en glasalen op, een kleine 17,5 kg. Tijdens de eerste bemonstering van 2023 werd net geen 7 kg paling overgezet.

De Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) heeft in 2024 de bestaande propellerpompen van het pompemaal Stenensluisvaart te Woumen vervangen door visvriendelijke pompen (6_I_0108). Dit geeft de volwassen palingen die terug naar zee willen zwemmen een grotere kans om levend door de pompen te geraken naar de IJzer.

De Stenensluisvaart en de Houtensluisvaart worden vooral gevoed door waterlopen in de hoger gelegen zandleemstreek (de Kerkebeek, Ronebeek en de Steenbeek) maar zorgen ook voor de afvoer van het overstromingswater vanuit de IJzer dat in het broekengebied tijdelijk gebufferd wordt bij hoge regenval. Samen met het water komen grote hoeveelheden sediment mee. Erosie in de opwaartse gebieden zorgt ervoor dat veel sediment terechtkomt in de laaggelegen overstromingsgebieden waar het sediment bezinkt. Hierdoor slibben beide hoofdwaterlopen aan en groeien ze volledig dicht met waterplanten waardoor het water niet goed meer kan doorstromen.

De Vlaamse Milieumaatschappij ruimde in 2024 het slib van de Stenensluisvaart (tussen vijver en pompstation) en Houtensluisvaart (tussen Kerkebeek en IJzer) voor behoud van afvoercapaciteit en waterkolom (8A_E_0427). Uit de Stenensluisvaart werd 15.000m³ slib verwijderd. Uit de Houtensluisvaart werd circa 10.000 m³ slib geruimd. [Weerbare Westhoek]

Verschillende delen van waterlopen werden recht getrokken of ingebuisd. De waterbeheerders hebben verschillende trajecten hersteld, bijvoorbeeld de Steenbeek door de Zuidijzerpolder.

In 2022 werd er een samenwerkingsovereenkomst gesloten tussen VMM, de Provincie West-Vlaanderen en de betrokken gemeenten om enkele acties op lokale waterlopen te faciliteren via een VMM dienstenbestek.

De opdracht vergt het creëren van draagvlak en het opmaken van voorstudies en voorontwerpen voor diverse projecten integraal waterbeheer, zo ook binnen het Blankaartbekken. Via dit dienstenbestek werden in 2023 gesprekken gevoerd door een studiebureau om ingebuisde delen van de Van Dammesbeek, Ronebeek, Zwartegatbeek, 's Graveneikbeek, Velkelokerbeek, Steenmolenbeek en Zanddambeek terug open te maken (8A_D_0129, 8A_D_0130, 8A_D_0131, 8A_D_0132, 8A_D_0133, 8A_D_0134, 8A_D_0135). Een aanleg van natuurlijke ingerichte, zacht hellende oevers biedt de kans om meer water te kunnen vasthouden bovenstroom en zo zowel waterschaarste als wateroverlast te voorkomen. Via de studieopdracht werd ook de geschiktheid van locaties voor sedimentvangen onderzocht.

Wat staat er te gebeuren?

De voorontwerpen werden voor de kansrijke trajecten en locaties voor sedimentvangen in 2023 opgemaakt. Deze waterlooptrajecten komen in aanmerking voor de subsidieoproep "Levend Water".

De slaagkans van deze projecten hangt sterk af van de bereidheid tot meewerken van de aangelanden (de afstandsregels tot de open waterloop zijn het belangrijkste bezwaar) en van ondersteuning door de betrokken gemeenten. De trajecten in de gemeente Houthulst kunnen momenteel niet verder uitgewerkt worden. In Staden en Diksmuide zijn 2 kansrijke locaties voor sedimentvangen die verder kunnen uitgewerkt worden.

b) Palingbeheerplan: Intrek van glasaal en elvers vanuit de IJzer naar het stroomgebied van de Stenensluisvaart en de Blankaart

[Zie: Vandamme, L., Bruneel, S., Vermeulen, I., Verhelst, P., Pauwels, I., Buysse, D., Broos, S., Thienpont, K., Auwerx, J., Plaetinck, S., Rosseel, D., Lyssens, M., De Maerteleire, M. & Coeck, J. (2025). Wetenschappelijke onderbouwing en ondersteuning van het visserijbeleid en het visstandbeheer: Onderzoeksprogramma visserij 2024. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2025 (62). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.]

b1) Situering

Het stroomgebied van de Stenensluisvaart en de Blankaart vormt, samen met een netwerk van poldersloten, een zeer geschikt opgroeigebied voor paling.

Dit stroomgebied is op heden echter niet vrij optrekbaar voor glasaal en elvers vanuit de IJzer. De optrekbaarheid wordt belemmerd door de aanwezigheid van het pompstation Woumen op de Stenensluisvaart dat water oppompt naar de hoger gelegen IJzer.

De waterbeheerder (Vlaamse Milieumaatschappij) plant om het pompstation Woumen (met financiële steun van het Visserijfonds) visveiliger te maken voor stroomafwaarts migrerende palingen (schieralen) in 2025; het gemaal bestaat tegenwoordig namelijk uit een schroef die mogelijk bijna 100% mortaliteit veroorzaakt (Buysse *et al.* 2013).

In dit Onderzoeksprogramma Visserij wordt in 2024 net als in 2023 nagegaan of de intrek van glasaal en elvers naar de polder zou kunnen verbeterd worden door de aanleg van een permanente palinggoot.

b2) Doelstelling

In het huidige onderzoeksprogramma werd voor het derde jaar op rij het aantal opwaarts migrerende jonge palingen gemonitord door middel van een experimentele palinggoot. Net zoals in 2023 werd dit in 2024 gedaan in samenwerking met een vrijwilliger.

b3) Werkwijze

De experimentele palinggoot werd geïnstalleerd ter hoogte van het pompstation in overleg met de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM).

De optrek van glasaal (nog niet volledig gepigmenteerde jonge palingen) en elvers (al volledig gepigmenteerde jonge palingen) kan worden nagegaan met behulp van deze palinggoot. Afhankelijk van het aantal optrekkende jonge palingen werd de opvangbak een of meerdere keren per week geleegd. De dieren werden vervolgens gekwantificeerd en onderworpen aan een biometrische analyse. Wanneer het totale aantal glasaal en elvers kleiner was dan 100, werden deze allemaal geteld. Wanneer deze talrijker waren, werd een representatief substaal geteld. Het totale gewicht van de vangst en het gewicht van het substaal werden bepaald.

Op basis hiervan kan dan worden geschat hoeveel jonge paling werd gevangen. Na analyse werden de dieren vrijgelaten stroomopwaarts van het knelpunt. De goot werd opgestart op 20 februari 2024. De bemonsteringen vonden plaats van 22 februari tot 21 augustus 2024.

b4) Resultaten

Vangstaantallen

In totaal werd 39,36 kg jonge paling met de palinggoot gevangen en overgezet naar de binnenwateren. Dit zouden naar schatting 16.891 individuen zijn. Dit is meer dan het dubbele van wat men aantroef in 2022, maar een stuk minder dan in 2023. Toen klommen maar liefst 1251 glasalen en naar schatting 36.614 elvers (167 kg) de palinggoot op. De vangsten in maart bestonden voornamelijk uit grotere dieren.

In april en mei trof men ook meer en meer glasaal aan. Daarna kenden de vangsten een terugval, met een beperktere toename eind juli – begin augustus.

In 2024 werd geen onderscheid gemaakt tussen glasaal en elver. Bij het verwerken van vangsten van dergelijke omvang is het praktisch niet haalbaar om deze groepen op te splitsen. Bovendien is het verschil tussen een glasaal en elver niet altijd eenduidig. Wij beschouwen een jonge paling die nog niet volledig is gepigmenteerd als glasaal. Echter zijn er ook individuen met eenzelfde lengte die wel al volledig gepigmenteerd zijn. Deze worden als elver gecatalogeerd.

Afvoer

Door te kijken naar de afvoer op de IJzer ter hoogte van Keiem, krijgt men een idee van hoeveel er werd gespuid. Wanneer we de afvoer tegenover het totale aantal gevangen jonge paling (glasaal en elvers) plotten, is – hetzij met enige vertraging - een rechtevenredige relatie te zien. Net zoals 2023, kende ook 2024 een erg nat voorjaar waardoor er veel water werd afgevoerd. Men vermoedt dat dit leidde tot een sterke lokstroom en aantrek van jonge paling.

b5) Aanbevelingen

De experimentele palinggoot bleek opnieuw goed te functioneren. Een permanente installatie plaatsen op deze locatie is zeker aan te bevelen. Dit zou jonge paling toelaten het gebied op te trekken. Er kan worden geopteerd om een permanente goot te plaatsen en de optrekkende paling door vrijwilligers te laten overzetten. Daarnaast is het ook de moeite waard om een constructie te maken waarbij geen mensen meer nodig zijn, maar de glasaaltjes en elvers zelf naar de overkant geraken. Deze locatie is zeer interessant om de intrek van glasaal en elvers te monitoren. Het loont de moeite om mogelijke telapparatuur en/of video-opstellingen te integreren en testen.

De paling die in het gebied opgroeit, zal binnen enkele jaren willen uittrekken om zich in de Sargasso zee voort te planten. Het is belangrijk er op toe te zien dat deze uittrek veilig kan plaatsvinden.

VMM plant om het pompstation Woumen (met financiële steun van het Visserijfonds) visveiliger te maken voor uittrekkende paling door het vervangen van de vijzels in 2025. Men vermoedt dat de meeste vissen stroomafwaarts door het gemaal zullen migreren. De veiligste pomp (voor zowel paling als schubvis) die in 2024 op de markt beschikbaar is, is een gesloten buisvijzel (Broos *et al.* 2023 in prep.).

Recentelijk testte het INBO een visveilige axiaalpompe (Fairbanks Nijhuis), maar die bleek een hoge mortaliteit te veroorzaken bij brasem en blankvoorn (Bruneel *et al.* 2024).

Het beschikbaar maken van habitat voor paling en een veilige stroomafwaartse migratie garanderen zijn essentieel om de populatie opnieuw te doen toenemen en zo tegemoet te komen aan de Europese Palingverordening.

Aangezien de Blankaart een belangrijke rol kan spelen in de levenscyclus van potamodrome soorten zoals snoek, brasem, blankvoorn en winde, is de visveiligheid van een nieuw gemaal te Woumen een aandachtspunt.

Wolvertem, januari 2026

VERBEIREN Marc